

Л і т е р а т у р а

1. Бутківська Т.В. Ціннісний вимір соціалізації учнів // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 130-137.
2. Джинчарадзе Н.Г. Інформаційна культура. – К.: “Українські пропілеї”, 1999. – 147 с.
3. Кузнецова О. Дослідження ціннісних орієнтацій студентів педагогічних вищих навчальних закладів // Початкова школа. – 2003. - № 9. – С.24-26.
4. Петракова Т.И. Сохранение здоровья учащихся в контексте проблем духовно-нравственного воспитания // Проблемы освіти. – К.: Науково-методичний центр вищої освіти Міністерства освіти і науки України, Вінницький соціально-економічний інститут Відкритого міжнародного університету розвитку людини “Україна”, 2005. – 331 с.
5. Соціальна педагогіка: категорії і поняття: Словник / Авторський колектив Сейко Н.А., Коляденко С.М. – Житомир, 1999. – 55 с.
6. Ткаченко М.В. Педагогические условия воспитания гуманности как профессионально значимого качества личности учителя: Автореферат дис. Канд. Пед. наук. – Одесса, 1996.

А н н о т а ц и я

В статтє раскрывається значення цінностей образования в процесі духовно-нравственного воспитания студентів.

*Ковчина І.М.,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова*

СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ (ЧАСТИНА 1)

Зміст підготовки соціальних педагогів до здійснення соціально-правової діяльності – складний навчально-науковий процес. Аналіз наукової літератури показав, що ґрунтовною підготовкою студентів (або соціальних педагогів, або соціальних працівників) до здійснення захисту прав дітей, сім'ї та молоді у різних соціальних середовищах у педагогічному університеті не займаються. Як уже відмічалось вище (параграф 2.1, 2.2 та 5.3), до змісту базових курсів, що вивчаються студентами протягом п'яти років, не входять питання навчання правам та обов'язкам дітей та молоді, тобто не формуються правозахисні знання студента, який повинен буде у своїй практичній діяльності передавати такі знання клієнтам. При вивченні предметів циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки (окрім курсу „Правознавство – 81 год. у шостому семестрі), природничо-наукової підготовки, професійно-орієнтованої та науково-предметної (окрім курсу „Соціально-педагогічна профілактика правопорушень (7-8 семестри – 162 год.) знання із прав та обов'язків особистості використовуються дуже рідко, а тому знання та уміння, отримані у ході вивчення зазначених курсів не знаходять

свого застосування. Внаслідок цього, закінчивши педагогічний університет з кваліфікацією „Бакалавр соціальної педагогіки” або „Спеціаліст соціальної педагогіки” соціальні педагоги виявляються непідготовленими до здійснення соціально-правової діяльності а, отже, і до захисту прав дітей, сім’ї та молоді. Це й актуалізує проблему їх підготовки до здійснення своїх обов’язків як професіоналів. За класифікатором професій, професіонали готуються у рамках тих професій, що передбачають високий рівень знань в галузі різних знань, у тому числі і гуманітарних наук, якою є соціальна педагогіка [Класифікатор]. Професійні завдання полягають у збільшенні існуючого фонду (обсягу) знань, застосуванні певних концепцій, теорій та методів для розв’язання певних проблем чи в систематизованому викладанні відповідних дисциплін у повному обсязі. Ці професії вимагають від робітника (з урахуванням кола та складності певних професійних завдань та обов’язків) кваліфікації за дипломом про вищу освіту, що відповідає рівню спеціаліста або магістра, наприклад, за кодом 2446 – професіонали в галузі соціального захисту населення, які повинні здійснювати і соціально-правовий захист через соціально-правову діяльність.

В Україні право на працю гарантує не стільки держава, скільки високий рівень професійних знань та умінь, здібності, ініціативність та працелюбство фахівців, тобто на сучасному ринку праці зростає потреба у кваліфікованій праці. Відомо, що працівники будь-якої сфери починають цінувати свою роботу, коли заходить мова про конкурентноздатність кожного окремого індивіда. Високий рівень кваліфікації спеціаліста забезпечує не тільки його потребу на ринку праці, але й оптимізує позитивне відношення людини до праці, задоволеність результатами трудової діяльності, реалізацію у ній особистісного потенціалу, повне самовираження та самоактуалізацію особистості. Зростання потреби у спеціалістах широкого профілю є важливою закономірністю будь-якого суспільства, що розвивається. Особливо цінуються „надлишкові” базові знання та уміння спеціаліста, які забезпечують його ефективну діяльність у нестандартних ситуаціях, в критичних умовах. Удосконалення праці потребує постійного підвищення кваліфікації, причому таке підвищення кваліфікації повинно відбуватися не час від часу, тільки на спеціально організованих курсах, а постійно у режимі самоосвіти.

Отже, запропонована нами у попередніх розділах (розділ 2 та 5) модель підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності потребує експериментальної перевірки. Для цього на соціально-гуманітарному факультеті (у 2005 році перейменованій на факультет соціальної роботи та соціальної педагогіки інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету) протягом 8 років, починаючи з 1998 року, читався курс, як зазначалося у п. 2.2, „Основи соціально-правового захисту особистості. Він проводився у три етапи: лекційна частина, семінарська та самостійна робота. Крім цього підготовка студентів передбачала відвідування приймальника-розподільника для неповнолітніх у м. Києві, притулку для неповнолітніх у м. Києві, дитячих кімнат міліції при районних відділах МВС м. Києва та області (Дніпровське районне управління головного управління МВС України в м. Києві,

Миронівський РВ ГУ МВС України, Богуславський районний відділ ГУ МВС України в Київській області), а також автором читався факультативний курс „Права дитини” у Гімназії імені А.П.Чехова Ялтинської міської ради та Гуманітарному ліцеї при Кримському державному гуманітарному інституті.

Метою лекційного курсу є підготовка студентів – соціальних педагогів – до соціально-правової діяльності, формування соціально-правових знань із захисту прав дітей, сім’ї та молоді, що забезпечують ефективну організацію процесу фахової діяльності за місцем роботи кожного майбутнього спеціаліста. Семінарські заняття направлені на поглиблення теоретичної підготовки студентів та формуванню умінь застосовувати соціально-правові знання на практиці у роботі із дітьми, підлітками, сім’ями. Самостійна робота була націлена на формування теоретичної та практичної готовності майбутніх соціальних педагогів до здійснення консультацій із соціально-правового захисту. Цей етап реалізовувався під час проходження студентами педагогічної практики у притулках та школах. Попередньо власна методика апробовувалась особисто автором у закладах, які вказані вище. Самостійна робота студентів передбачала також і виконання власного дослідницького завдання.

Відповідно цільовій орієнтації кожного із етапів курсу визначалися їх змістовно-процесуальні основи. Наприклад, як відмічалось вище, зміст лекційного курсу вміщує у себе блок актуалізації, технологічний, психологічний, дидактичний та діагностичний блоки.

Блок актуалізації передусе розглядає всі перераховані вище блоки. У ньому характеризується сутність та зміст соціально-правової діяльності, доводиться перспективність впровадження курсу „Основи соціально-правового захисту особистості” у навчальні програми з підготовки соціальних педагогів, обумовлюється значущість формування соціально-правових знань у студентів та проектується доцільність і необхідність роботи по навчанню та застосуванню прав та обов’язків у дітей, підлітків, молоді та сім’ях. До блоку актуалізації включено вивчення змісту „освітніх” нормативних документів, у яких указується на необхідність підтримки дітей, їх сімей та молоді взагалі у захисті їх прав та виконанні своїх обов’язків. При цьому не приділяється увага базовим правовим документам, які обґрунтовують цілі та завдання, сформульовані в них, тому що передбачається, що ці питання достатньо об’ємно будуть розглядатися у наступних блоках.

Але проведені дослідження показують, що на семінарських заняттях 85,7% опитаних респондентів із утрудненням доводять із соціально-педагогічних позицій вплив соціально-правових знань на кваліфікацію сучасного спеціаліста. Вони не до кінця розуміють цілі програми навчання, і тому недооцінюють роль соціально-правової діяльності. Наприклад, на думку 71,3% студентів вважають, що соціально-правовою діяльністю із важкими підлітками у школі повинен займатися завуч з організаційної роботи; 19% вважають, що це завдання вирішує класний керівник; а перед соціальним педагогом у школі, на думку студентів, стоїть завдання – допомагати їх обом. Студенти не

уявляють, що соціальний педагог має у школі свої повноваження і обов'язки, тому утруднюються визначити свої завдання у майбутній професійній діяльності – 0%.

Цю прогалину у підготовці студентів можна ліквідувати за умови включення до навчального матеріалу педагогічного університеті та й інших вищих навчальних закладів, де готують соціальних педагогів або соціальних працівників, в якому розкривається: по-перше, сучасний стан розвитку суспільства, науки, технологій та обумовлені таким рівнем розвитку вимоги у підготовці студентів до соціально-правової діяльності; по-друге – роль соціального педагога у формуванні людини нового покоління через сучасне бачення верховенства права в Україні.

Для підтвердження даного припущення проводився педагогічний експеримент. Контрольній групі пропонувалися вивчити нормативні документи, у яких визначені цілі та завдання по правовому вихованню молодого покоління у навчально-виховному процесі, розглянута сутність стану вивчення права, перераховані вимоги до рівня знань із правознавства учнів, а також описані шляхи правового навчання учнів.

Зміст блоку актуалізації, який розглядався у експериментальній групі, включав питання „надання” та „набуття” соціально-правової освіти дітей та молоді”, „концепцію навчання всіх основним соціальним правам”, „сутність соціально-правових понять”, „Поняття соціально-правова культура”, „сучасне соціально-правове суспільство”, „сутність та гуманістичний потенціал освітнього права”, „особистісний потенціал кожної дитини та людини”. Вони дозволяють студентові усвідомити соціальні передумови правової освіти всіх людей, особливо дітей, їх сімей та молоді, необхідність соціально-правової діяльності соціального педагога у школі та поза навчальних закладах та значущість соціально-правової підготовки самих студентів до своєї професійної діяльності. І тільки після обґрунтування доцільності соціально-правового захисту особистості майбутні соціальні педагоги приступають до вивчення міжнародних та внутрішньодержавних законодавчих документів, які стосуються захисту прав дітей, де викладені цілі та завдання навчальних закладів та позашкільних установ різних типів у контексті впровадження основ соціально-правового захисту особистості та підготовки самих студентів до його ефективного застосування.

Наступні семінарські заняття показують, що студенти контрольної групи доказують актуальність соціально-правового захисту особистості в освіті з позицій нормотворчих документів. При цьому більшість із них (89,7%) утруднюються привести докази на користь того, що підготовка молоді до використання знань їх соціально-правового захисту своїх прав та обов'язків є соціально та особистісно значущими. Головним аргументом на користь запровадження факультативного курсу у навчально-виховних закладах є витяги із різних нормативних документів.

Студенти експериментальної групи (83,3% респондентів) для доказу необхідності запровадження для учнів такого факультативу не обмежуються цитуванням нормативних документів. Викладення своєї відповіді вони починають із положення про те, в умовах сучасного суспільства, де пріоритетом повинно бути „верховенство права”, наскрізною

вимогою до сучасної людини, особливо для молодого покоління, його ключовим завданням є соціально-правова грамотність, основи якої повинні формуватися ще з молодших класів або й раніше. Саме тому до навчально-виховного процесу у різних закладах освіти потрібно вводити курс про „Права дитини”, застосовувати соціально-правові технології навчання та виховання. Але реалізувати це неможливо без відповідної підготовки соціального педагога. Перераховані обставини обумовлюють державну політику у сфері освіти, що й знаходить відображення у відповідних нормативних документах.

Наприклад, вже в розгляді теми „Соціально-правові засади міжнародних та українських нормативних документів з прав дитини” студенти, на семінарському заняття, можуть порівняти Декларацію прав дитини 1924 року (так звану Женевську), Декларацію ООН про права людини 1948 року (рік утворення Організації Об’єднаних Націй), Декларацію ООН про права дитини 1959 року, Конвенцію ООН про права дитини 1989 року та Конституцію України. Студенти відмічають, що декларація – це проголошений документ, який може бути прийнятий до виконання будь-якою країною світу, а конвенція – документ, що потрібно ратифікувати, і вже після ратифікації він обов’язковий до виконання країною, що його ратифікувала; так було із Конвенцією ООН про права дитини, ратифікованою у 1991 році. Студенти також відмічають, що Декларація 1959 року вміщує всього 10 принципів, тоді як Конвенція ООН про права дитини має 54 статті, які значно розширюють права та обов’язки дітей та обґрунтовують їх виконання всіма членами світової спільноти. Уважно вивчивши міжнародні документи, студенти приходять до висновку, що основні права дітей це: право на життя, право на здоров’я, право на повноцінне харчування, право на безкоштовне медичне обслуговування, право на сім’ю, право ім’я, право на освіту тощо. Отже, набирається 7 основних прав, які студенти перераховують безпомилково, підкреслюючи важливість кожного слова. Якщо на початку вивчення теми, у ході міні-опитування на першій лекції вияснялося, що слова „повноцінне”, „безкоштовне” не уведено до лексикону студентів, вони їх вважали необов’язковими, не знали їх глибинного змісту, не задумувалися над їх застосуванням у документах, то уже на семінарських заняттях всі студенти експериментальної групи відповіді висловлювати точно, не випускаючи жодного слова із будь-якої вивченої статті: „Принцип 7 Декларації прав дитини проголошує, що „дитина має право на здобуття освіти, яка має бути безкоштовною і обов’язковою, в усякому разі на початкових стадіях”.

Далі ми переходимо до набуття навичок застосування такої статті про освіту із Конституції України. Студенти і тут не звертали ніколи увагу на точність статті 53. Після порівняння всіх міжнародних документів із прав дитини та людини, вони із здивуванням „відкривають” для себе демократичність, людяність та турботливість України через Конституцію про своїх громадян, тому що стаття проголошує „Кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов’язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої

освіти в державних і комунальних навчальних закладах...” Тобто в усьому світі обов’язкова безкоштовна тільки початкова освіта, а в Україні – загальна середня.

Результати викладання саме з таких позицій курсу переконливо доводить, що для більш глибокого усвідомлення майбутнім соціальним педагогом важливості своєї соціально-правової діяльності необхідно розширення змісту блоку актуалізації. З цією метою до нього потрібно включити не просто нормативні документи про освіту та виховання, але а ставити питання, що дозволяють розкрити соціальні передумови виникнення проблеми поглибленої соціально-правової діяльності у суспільстві через підготовку до неї таких спеціалістів, як соціальний педагог та важливості вибору своєї професії кожним студентом особисто, тому що на першому ж занятті ми підкреслюємо, що такі знання знадобляться їм не тільки для роботи, але й для простого „людського” спілкування, в особистому житті, для підтримку рідних близьких, друзів, й для простого розширення їхнього кругозору. Тобто важливість обраної професії є незаперечною, корисною та цікавою.

Обґрунтування з різних позицій значущість соціально-правової підготовки сучасного соціального педагога та розгляд її як невід’ємного компонента професійної підготовки дозволяють сформуванню у студентів позитивну мотивацію до підвищення рівня своїх соціально-правових знань із захисту дітей, сім’ї та молоді. Із цією метою до змісту курсу „Основи соціально-правового захисту особистості” включений технологічний блок. Він виконує компенсаторну функцію і включає у себе виконання самостійних завдань. Тобто студент ліквідує свої пробіли у знаннях та вміннях за допомогою виконання „домашнього завдання”, але такого, яке не розглядається у ході лекцій або семінарських занять, і вимагає особистісного творчого підходу до його виконання. Наприклад, при вивченні теми „Особливості соціально-правового захисту дітей у сім’ї” Сімейний Кодекс розглядається побіжно, але студентам дається домашнє завдання, за яким вони розглядають кожну статтю, переносять її на папір у вигляді малюнка, який би характеризував дану статтю. Студентка Катерина С. статтю 18 Сімейного Кодексу про способи захисту сімейних прав розглядає як квітку ромашки, а Олена Л. статтю 51 про рівність у шлюбі відобразила по-своєму (додатки).

На цьому етапі, нами було проведено діагностування, яке показало, що зацікавленість студентів соціально-правовою діяльністю виросла до 87 %.

Зміст психологічного блоку відбирається із розрахунку знань із психології, які необхідні соціальному педагогові для роботи із учнями, підлітками у різних соціальних інститутах для організації соціально-правового захисту їхніх прав. У зв’язку із цим у психологічному блоці знаходять своє відображення питання „Підліток як суб’єкт навчальної та позанавчальної діяльності у школі”, „Особливості роботи з підлітком у дитячій кімнаті міліції”, „Яке залучити дітей та молодь до гуртків”, „Структура проведення консультації із соціально-правового захисту клієнта”, „Психологічні основи негативної протиправної поведінки підлітків” тощо.

Дані нашого дослідження свідчать, що розгляд питання, наприклад, „особливості

роботи з підлітком у дитячій кімнаті міліції” дозволяють поглибити уявлення студентів про особливості структури особистості підлітка, заставляє прочитати додаткову психологічну літературу із вікової психології, більшість студентів не соромлячись ідуть до викладача психології і задають питання, які їм не зрозумілі. 71,4% студентів на цьому етапі вміють доказати, що саме старший підлітковий вік є сприятливим періодом для здійснення ціленаправленої підготовки особистості до майбутнього життя, особливо для подальшого здобуття знань, у цьому віці можна „забрати” його з вулиці, зацікавити реальною справою (роботою у гуртку, роботою волонтером тощо). Свої докази студенти будують виходячи із того, що: по-перше, провідною діяльністю у підлітків є навчання у школі, яке дає необхідні знання, по-друге, працюючи безпосередньо з підлітками, студенти формують у них визначені пізнавальні інтереси, іноді, навіть, професійні, допомагають будувати життєві плани та вироблять моральні ідеали, а по-третє, студенти знають, що повинні будуть на практиці володіти елементами соціально-правової діяльності та виконувати найпростіші дослідницькі роботи.

При вивченні у ході курсу структури соціально-правової діяльності, що здійснюється у різних сферах, особлива увага приділяється виявленню нових рис, які вона набирає в нових умовах. На семінарських заняттях всі без виключення студенти у якості основної характеристики соціально-правового захисту дітей, сім’ї та молоді називають його направленість на оволодіння навчальним матеріалом соціального, правового, психологічного, загальноосвітнього змісту.

Визначаючи структуру соціально-правової діяльності у різних сферах, 95,2% майбутніх соціальних педагогів безпомилково називають її компоненти (мотивацію, вирішення завдання, результативність), описують місце та роль кожного із них.

Визначаючи вплив професійної підготовки студентів до соціально-правової діяльності на навчальну мотивацію, 90,5% студентів у своїх відповідях спираються на положення про її вирішальну роль в організації соціально-правового захисту. Потім вони перераховують технологічні можливості своєї майбутньої діяльності (робота у притулку для неповнолітніх, у дитячій кімнаті міліції, у соціальній службі, у школі соціальної реабілітації, у загальноосвітній школі тощо), де найбільш виразно можна застосовувати свої знання при роботі із дітьми різного віку, які направлені на побудову позитивних соціально-правових емоцій кожної особистості (наприклад, при роботі із учнями – „прогульниками”, або тими, хто вживає алкоголь чи палить – про це мова піде далі). Найбільше підготовлені студентів (31,8% від кількості, що прийняла участь у констатуючому експерименті) на закінчення приводять конкретні приклади своєї вдалої роботи із соціально-правової діяльності, за допомогою яких у їхніх „клієнтів” – дітей та підлітків може бути підвищений інтерес, наприклад, до волонтерської роботи.

Всі опитані студенти мають уявлення про те, що конкретні знання прав і обов’язків кожної людини є основною морфологічною одиницею соціально-правової діяльності і цю роль вони не втрачають у будь-яких умовах майбутньої професійної діяльності кожного студента. Тому навчальна діяльність на заняттях та поз навчальний час повинна бути

побудована як система навчальних завдань, тобто завдань, направлених на оволодіння новим способом діяльності.

У ході опитування студентів, було виявлено, що вони розуміють недоцільність авторитарної роботи по соціально-правовій діяльності з дітьми, їхніми сім'ями та молоддю. 90,5% респондентів відмічають, що „насадження” своєї думки підлітку, який, наприклад, палить, не гарантує його слухняність або зміну поведінки. Тільки кропітка робота, власний приклад, перегляд фільмів або відвідування хворих на легені може дещо знизити потяг до тютюнопаління, а ще краще – зацікавити підлітка гуртковою роботою, у якому будуть надаватися нові матеріали або займатися спортом. Тільки у такий спосіб може бути вирішена проблема, так ніби підліток сам прийняв рішення. І якщо студентові удалося переконати у такий спосіб, то можна з упевненістю вважати, що він засвоїв загальнонавчальний спосіб дії, навчився самостійно вирішувати покладені на нього завдання визначеного типу, готовий до соціально-правової діяльності.

Контролюючий компонент та компонент оцінки є логічним завершенням структури навчальної діяльності. 100% студентів, що взяли участь у нашому дослідженні правильно описали своє функціональне навантаження та можливості соціально-правового захисту дітей, їхніх сімей та молоді, а також можливості соціально-правової діяльності у забезпеченні виховання дітей та молоді, дали вмотивовану оцінку рівня сформованості таких знань та умінь в учнів (після проходження практики).

Студенти, які засвоїли зміст психологічного блоку усвідомлюють роль соціально-правового захисту у забезпеченні прав та обов'язків особистості та оцінюють правильно рівень знань та умінь дітей, з якими їм довелося працювати, на різних рівнях: зі сторони соціального педагога, з власної оцінки, а також переходу від зовнішнього контролю на самоконтроль та само оцінювання.

Вивчення у ходу курсу питання „психологічні основи соціально-правової діяльності” проходить за наступною логікою: спочатку розглядається специфіка сприйняття людиною соціально-правової інформації, потім – вплив цієї інформації за допомогою різних засобів (книжки, аудіо-, візуальні дії) на якість запам'ятовування навчального матеріалу і на закінчення – описуються можливості соціально-правової діяльності на формування умінь застосовувати отримані знання на практиці. Докази необхідності включення цих навчальних елементів у зміст психологічного блоку було отримано в ході формуючого експерименту. Так, студенти, які засвоїли перераховані питання, мають уявлення про особливості зорового та слухового сприйняття, механізмах свідомого сприйняття клієнтом інформації та впливі методично обґрунтованого застосування аудіовізуальної інформації на якість засвоєння навчального матеріалу.

Працюючи над психологічним блоком, викладач повинен студентам пояснити що інтелектуальний розвиток дитини не можна розглядати у „соціальному вакуумі”, процес потрібно вивчати у контексті соціальної взаємодії. Тому що саме соціальний конфлікт і його рішення стимулюють пізнавальні можливості дитини. На визначеному етапі розвитку загальні дії декількох дітей залежать від вирішення протиріччя між ними, а

робота по подоланню конфліктів призводить до появи нових інтелектуальних структур. За таких умов управляти процесом розвитку можливо опосередковано, шляхом приведення в дію логічних або дологічних утворень, які раніше було набуті спонтанно. [Обухова] Такі знання потрібні студентам для роботи у групі, особливо з дітьми середнього віку.

При проведенні групового заняття із прав дитини кожне потрібно починати із психологічної міні-вправи. Такі міні-вправи на комунікабельність проводять на початку кожного нового заняття для „розігріву” групи й для зняття сором’язливості кожного із учасників. Мета, наприклад, психологічного тренінгу комунікації „Що далі?” – створити у групі атмосферу емоційної свободи, відкритості, дружелюбності та довіри один до одного, допомогти учасникам краще пізнати один одного, скоротити дистанцію у спілкуванні, увести в колективне розуміння поняття готовності, говорити про емоції та почуття. [Кипнис] Нами проводився неодноразово такий тренінг (ми відповідно до теми його трансформували) з різними дітьми перед початком факультативного заняття „Права дітей”. Хід вправи на знайомства включав прості правила: вчитель починає речення, а закінчує його той учасник, якому кидається м’ячик. Наприклад: учитель – Я прийшов сьогодні на зустріч групи із бажанням (кидає м’яч учаснику А)...

А: (ловить м’яч і продовжує) отримати нові знання по праву на відпочинок (кидає м’яч учаснику Б);

Б: (продовжує той же ланцюжок відповідей) і знати, коли я можу відпочивати (кидає м’яч учаснику В);

В: (ловить м’яч і продовжує) знати, коли можуть відпочивати мої батьки (кидає м’яч учаснику Г);

Г: (ловить м’яч і продовжує) знати, коли моя мама може поїхати зі мною до моря (кидає м’яч наступному учаснику).

Після такого вступу легко зосередити увагу дітей на собі і відповідали на поставлені питання, підкреслюючи, що все це записано у Кодексі про працю (Кодекс необхідно мати із собою). У кінці заняття вчитель ще раз проговорює висловлені на початку побажання і робить загальний висновок про те, що запам’яталося учасникам групи. На наступний раз їм пропонується принести ці побажання у картинках.

Але при навчанні студентів такій вправі ми завжди підкреслюємо, що соціально-правова консультація із будь-яких питань повинна проводитись тільки індивідуально до запитів кожної особи, яка прийшла отримати вірну відповідь згідно тієї чи іншої проблеми. Наприклад, якщо підійшов хлопчик і, ніби йому це і нецікаво, але питає, чи має він право на свою особисту частку житла, то треба відповідати йому індивідуально, спираючись на знання теми „Соціальний захист житлових прав неповнолітніх”.

Ці знання необхідні майбутньому соціальному педагогу при проектуванні своєї соціально-педагогічної діяльності із соціально-правового захисту особистості. Тому на окремих спеціально виділених семінарських заняттях, ми пропонуємо кожному студентові захищати свої соціально-правові проекти та обґрунтувати співвідношення

текстових та поза текстових компонентів, довести доцільність використання малюнків, тексту та міміки. Із завданнями такого типу успішно справляються 85,75 студентів.

Разом з тим, у ході нашого експерименту було виявлено, що при проектуванні та побудові контрольних ситуацій майбутні соціальні педагоги мають утруднення при формулюванні питань, складанні різнорівневих завдань для різновікових груп дітей та інтерпретації результатів опитування клієнтів. Це приводить до того, що студенти можуть чітко виявити рівень сформованості, наприклад, у учнів знань та умінь із своїх прав та обов'язків.

Проведені спостереження вказують на необхідність увести до змісту навчального елемента „психологічні основи соціально-правової діяльності” матеріал, що розкриває критерії та рівні сформованості знань та умінь. Для обґрунтування педагогічної доцільності запропонованого доповнення, студентам контрольної групи пропонувалося розглянути специфіку сприйняття аудіовізуальної інформації, її вплив на якість запам'ятовування навчального матеріалу та шляхи використання таких методів роботи у якості засобів формування соціально-правових знань та умінь підлітків, а студентам експериментальної групи – окрім трьох вище перерахованих навчальних елементів, додатково вивчити критерії засвоєння учнями матеріалу із їх прав та обов'язків. Наступні семінарські заняття показали, що 93,3% студентів експериментальної групи можуть перерахувати та охарактеризувати критерії та рівні сформованості соціально-правових знань та умінь, а 80% – успішно справляються із складання різнорівневих питань та завдань для опитування різновікових дітей.

Таким чином, психологічний блок змісту дисципліни повинен включати наступні навчальні елементи:

1) діти та молодь як суб'єкт соціально-правового захисту, у якому на основі аналізу набутих студентами психолог-педагогічних знань, доказується те, що будь-яка дитина чи молода особа може бути підготовлені до сприйняття знань із своїх прав та обов'язків;

2) структура професійної діяльності майбутнього соціального педагога, де, по-перше, розкриваються можливості верховенства права та його застосування у любых соціальних відносинах зумовлює здійснення позитивної мотивації у студентів до навчання, по-друге розглядається сутність навчальних завдань із соціально-правового захисту особистості та шляхи їх вирішення;

3) психологічні основи формування у студентів знань та умінь передбачають вивчення специфіки сприйняття дітьми, їх сім'ями та молоддю соціально-правової інформації, її вплив на якість їхнього життя.

Ці позиції дозволили нам виявити рівні сформованості знань і умінь студентів стосовно психологічного блока: 67% студентів володіють необхідним їм психологічними знаннями.

Психологічний блок курсу є теоретичним базисом дидактичного блоку. Він включає п'ять взаємопов'язаних навчальних елементів: 1) цілі використання соціально-правових знань у майбутній професійній діяльності; 2) принципи соціально-правовому навчанню із

захисту особистості; 3) зміст соціально-правової підготовки студентів до соціально-правової діяльності; 4) методи, засоби та форми організації соціально-правової діяльності.

Вивчення дидактичного блоку починається із повторення знань із суміжних дисциплін, які важливі для майбутньої професійної діяльності соціального педагога.

Надзвичайно важливим для організації ефективної та цікавої роботи щодо соціально-правової діяльності із дітьми та молоддю є вивчення майбутніми соціальними педагогами основних правил складання сценарних форм роботи. Для більш усвідомленого засвоєння цього матеріалу студентам надається можливість повторити деякі правила із змісту дисципліни „Основи сценарної роботи соціального педагога” (2-й семестр) та із дисципліни спеціалізації „Театральна діяльність” (1, 2, 3 семестри).

Театралізовані дійства і свята є ефективними формами виявлення творчої діяльності молоді, колективів, соціальних груп, а також засобами інтелектуального, емоційного, духовного й естетичного розвитку особистості. Тому особлива увага має бути приділена методам педагогічної роботи як з творчим колективом, так і з відбором, опрацюванням та написанням сценарію театралізованого дійства.

Дисципліна „Основи сценарної роботи соціального педагога” передбачає оволодіння студентами змістом та методикою сценарно-режисерської роботи, широким спектром естетичних стилів та форм театралізованих дійств, складним комплексом знань, пов’язаних із специфікою драматургічного дійства, з вихованням творчого колективу. Головні завдання дисципліни: теоретичне оволодіння закономірностями драматургії та специфікою драматургічного дійства; практичне опанування образними засобами сценічної виразності для відображення реальної дійсності; виховання у студентів жаги до творчого пошуку, до експериментальних методів сценічного відтворення суспільних явищ різними видами мистецтв. Студент має володіти теоретично, застосовуючи в практичних сценарних розробках, основами драми; основами суміжних мистецтв – театрального, образотворчого, музичного тощо; мистецтвом сценічного синтезу; засобами образного відтворення дійсності; засобами сценічного втілення жанрів; мистецтвом створення і втілення режисерського задуму. Практичним результатом творчої роботи має стати захист двох сценарних розробок театралізованих дійств на соціальну тематику, до якої входить і соціально-правова. [Соціальна педагогіка: Навч. метод. комп].

Програма курсу „Дисципліна спеціалізації” (театральна діяльність) передбачає, що пріоритетним напрямом соціально-виховної роботи є розвиток індивідуальних здібностей і таланту молоді, забезпечення умов їх самореалізації. Завдання щодо виховання людей з високим творчим потенціалом постає не лише як актуальна проблема сучасної соціально-педагогічної науки й практики, а й як соціальна необхідність.

Мистецтво є певною формою культурно-історичної діяльності людини. Важливе місце в загальній системі виховання молодого покоління посідає театральне мистецтво. Основною ознакою взаємодії театрального мистецтва з людиною є глибока емоційна

основа цього процесу. Емоції впливають на вчинки, мотиви поведінки, набувають видимих форм вияву. На сьогоднішній день, коли молодь потребує соціальної допомоги, підтримки, поради саме театр як видовищна форма організації процесу соціально-педагогічного впливу, як інструмент соціального пропагування сприяє об'єднанню молоді й згуртуванню її до дій, спрямованих на вирішення проблем, що постають перед нею, а також надає можливості профілактики кризових ситуацій у молодіжному середовищі, навчає вдаватися до конструктивних дій у складних життєвих ситуаціях.

Беручи участь у драматургічному дійстві, учасники колективу досягають свободи, розкнутості, вмінню природно триматися, зростають їхні інтелектуальні можливості, комунікативні якості, зростає рівень загальної культури, поліпшується культура мовлення, підвищується суспільна активність. У процесі творчих занять відбувається поступове єднання колективу, який перетворюється у єдине ціле, і дія кожного учасника опосередковується спільною діяльністю, спільними завданнями.

Отже, завдання, яке постає перед соціальним педагогом, за допомогою різноманітних засобів та форм театрального мистецтва прищепити вихованцям любов до мистецтва, а саме з цього починається виховання культурної, творчої особистості, збагатити їхній духовний світ, надати допомогу у вирішенні соціальних проблем та створити умови для становлення вихованця як особистості.

Л і т е р а т у р а

1. Класифікатор професій (Із змінами та доповненнями). Видання офіційне. – Київ: Видавництво „Соцінформ”, 2001. – 584 с.
2. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. – М.: Тривола, 1995. – 360 с.
3. Кипнис М. Тренинг коммуникации. – М.: Ось-89, 2004. – 128 с.
4. Соціальна педагогіка: Навчально-методичний комплекс / За ред. А.Й. Капської. – К.: ДЦССМ, 2003. – 338 с.

*Позднякова–Кирбят'єва Е.Г.
Запорізький національний університет*

ГОЛОВНІ ПРИНЦИПИ ТА СПЕЦИФИКА ОСВІТИ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ІНСТИТУТА

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дослідження освіти як соціального інституту є традиційною сферою дослідження соціологів, при цьому багато хто наполягає на системному принципі розгляду проблем даного соціального інституту [20; 175]. Інституціональний підхід розглядає освіту як елемент системи суспільних відносин, взаємодіючий з іншими елементами; системний підхід розглядає освіту як таку, поза цим зв'язком, як визначену структурно-цілісну єдність.

Освіта як соціальний інститут – стійка динамічна форма організації громадського